

Ledové setkání s Jackem Dukajem

Letošní cenu Magnesia Litera za překlad získali Michala Benešová a Michael Alexa. Porota ocenila nejen objem práce, román Jacka Dukaje Led má více než 900 stran, ale především schopnost poradit si s jazykem, který je košatý a plný novotvarů. Slyšíte jméno Jacek Dukaj poprvé? Pak se rozhodně nenechte zmást tím, že je označován za autora sci-fi.

Povídky a prózy Jacka Dukaje totiž navazují na tradici, která je v polské literatuře bohatá a světoznámá. Stačí zmínit Stanisława Lema, autora dodnes filosoficky inspira-

ktivní prózy *Solaris*. Stejně jako tento slavný futurolog i Jacek Dukaj vychází z tradice fantasy a science fiction, ale především proto, aby mohl dopřát své mysli a vypravěčskému talentu plnou svobodu. Dukaj na rozdíl od Lema často hledí nejen kupředu, kde splétá cyberpunkové vize o lidstvu ovládaném počítači, ale také do minulosti, když si pohrává s alternativními historií. Tak je tomu i v případě jeho opusu magnum *Led*.

V něm se vracíme do meziválečného období, dvacátých let minulého století, ovšem kulisy jsou zcela odlišné, než tomu bylo ve skutečnosti. Polsko nezískalo zpět svou samostatnost a stále zůstává pod nadvládou carského Ruska, kde rovněž neproběhla revoluce a na trůnu nadále sedí dynastie Romanovců. Evropu začíná svírat ledový příkrov, přičemž příčina tkví kdesi na Sibiři. Tam snad žije Otec Mráz, který by dokázal ovlivnit podivné přítuhy (nebezpečné velké kusy ledu) a zabránit zamrznání – to začalo po pádu meteoritu, a šířící se led má tak podivné, „nezemské“ fyzikální vlastnosti. Mimo jiné v popisu těchto zvláštností se Dukaj vyžívá a již po tomto krátkém načrtnutí základních obrysů příběhu asi tušíme, že překladatelé museli odvést skutečně těžkou práci. A to jsme ještě nezmínili jiný rozměr textu, jímž jsou dialog s filosofem Tadeuszem Kotarbińským a další vypravěčovy filosoficko-esejistické úvahy. Tento román tedy vyžaduje více čtenářské trpělivosti než klasická – byť podobně rozsáhlá – díla sci-fi.

Dějové a dialogové části se střídají s úvahovými pasážemi a nezapřou inspiraci a lásku autora k velkým ro-

Autor románu Led Jacek Dukaj.

Foto: © Anna Zemanek

mánům 19. století, jejichž ambicí ještě bylo „vyprávět svět“. Koneckonců poslední Dukajovou knihou z roku 2020 je *Impérium mraků* inspirované klasikou polského realismu, *Loutkou* Bolesława Pruse. V žádném velkém románu ovšem nemůže chybět velký hrdina či alespoň anti-hrdina, a nechybí ani v *Ledu*. Je jím Benedykt Gierosławski, nadaný matematik, ale také podprůměrný karbaník, který si svou vášní nadělal dluhy a nyní přemýšlí, jak z nich ven. A v tom okamžiku přichází Ministerstvo Zimy s nabídkou vydat se za Otcem Mrázem. Ten snad je Benedyktovým otcem a věděl by, jak ovládat přítuhy a zabránit nejhoršímu. Benedykt vyráží na svou iniciační pouť směr Irkutsk, jak jinak než transsibiřskou magistrálou. Po cestě potkává třeba Rasputina nebo Teslu a naráží na složité mocenské intriky. Spolu s dějem se zaplétá i jazyk, z er-formy přechází do ich-formy nebo dokonce neurčitě středního rodu. Spolu s rozlehlymi ruskými pláněmi se do jazyka mísí množství rusismů a prostřednictvím filosofů a fyziků také různé novotvary či nepřilíš běžné termíny. Řekněme, že společně s Benedyktem prochází určitou iniciací i čtenář, který musí vynakládat více úsilí, aby dokázal udržet s vypravěčem krok.

Literatura živená vědou

To, že Jacek Dukaj není zařaditelný do běžných kategorií, dokazuje druh ocenění, která za *Led* sesbíral. Na jedné straně je to Cena Kościelských, již uděluje ženevská nadace z pozůstalosti polského mecenáše umění. Jedná se o prestižní ocenění zohledňující čistě literární kvality, jehož laureáty jsou mnozí čelní polští básníci. Na straně druhé stojí pak cena čtenářů portálu *Wirtualna Polska* za knihu roku nebo nejznámější polská cena v žánru science fiction a fantasy nesoucí jméno Janusze Zajdla. Tu získal nejen za svůj rozsáhlý román, ale i další prózy, a to dokonce pětkrát. Dukaj totiž není na polské literární scéně žádným nováčkem, debutoval v roce 1990 ve svých čtrnácti letech povídkou *Zlatá Galéra*. A již o deset let později si jeho jiný text, *Katedrálu*, vybral jako předlohu animátor a režisér Tomasz Bagiński – jeho animovaný film byl v roce 2002 nominován na Oscara. Bagiński je mimo jiné spojený s druhou klasikou polské fantastiky – *Zaklínačem* Andrzejem Sapkowského, přesněji řečeno jeho herní verzí.

Dukaj vystudoval filosofii na Jagellonské univerzitě v Krakově a odtud také zřejmě pramení jeho záliba v teoretických konceptech a disputacích. Stejně jako Stanisław Lem přitom nehledí k budoucnosti s velkým optimismem. Svědčí o tom jeho soubor esejů *Po písmu*. Domnívá se, že současná krize tradičního písemnictví povede k zániku knihy a pouhému sdílení emocí na různých platformách. I přesto se sám do různých alternativních způsobů publikování knih pouští. Například román *Stáří axolotla* vyšel v roce 2015 pouze jako e-book s rozšiřujícími multimediálními a hypertextovými doplňky. Následně se stal předlohou seriálu *Into the Night* z produkce Netflixu. V literárním světě je Dukaj známý spíše jako člověk, který nerad vystu-

puje na veřejnosti i autorských setkáních. Občas si neodpustí kritické komentáře, ale na druhou stranu vkládá velkou důvěru v dobré vyprávění. „Nepokládám se za, druhého Lema, ale hltal jsem ho od malička a zřejmě u něj jsem se nakazil mimo jiné manýrou chladného racionalismu a také přesvědčením, že literatura se může žít i exaktními vědami a žádné téma pro ni není příliš velké,“ řekl pro portál *Ziemia niczyja* roce 2009, krátce po napsání *Ledu*.

Noc dlouhých čtení

„Vjeli jsme na vnitřní nádvoří, skluznice saní zaskřípaly na dlažbě. Nejprve vystoupili úředníci, Ivan si nasadil cvikr a ihned zmizel ve dveřích; Kiril se zastavil na schodech, před prahem, a podíval se na mě. Otevřel jsem ústa. Zvedl obočí. Sklopil jsem oči. Vešli jsme.“

Kočiči mi vzal kožich a šapku a dveřník ke mně přisunul obrovskou knihu, do níž jsem se musel zapsat na dvě místa, pero vypadávalo ze zmrzlých prstů, mohu to napsat za vás, velkomožný pane, ne, já, já sám. Po chodbách načalstva Zimy se pohybuje i negramotná chátra.

Všechno zde zářilo čistotou: mramor, parkety, skla, křišťál i duhové zimězo. Kiril mě provedl hlavním schodištěm, přes dva sekretariáty. Na zdech, pod portréty Mikuláše II. Alexandroviče a Pjotra Rappackého, visely obrazy proslulých stepí a lesů, jarního Sankt Petěrburgu a letní Moskvy, z dob, kdy tam ještě mělo jaro a léto přístup. Personál nezvedal hlavu od práce, ale viděl jsem, jak mě radové, referenti, úředníci a písaři koutkem oka pozorují a poslze si mezi sebou vyměňují nevraživé pohledy. Kdy končí úřední doba? Ministerstvo Zimy nikdy nespí...“

Nejen tento úryvek z *Ledu* si budou moct vyslechnout účastníci letošní Noci literatury, pokud zavítají 21. září na polské čtecí místo na Malé Straně nebo na Kampě mezi šestou a jedenáctou hodinou večerní. Nápad, že známí herci budou číst z nových knih na zajímavých místech v Praze vznikl spontánně už před více než patnácti lety a jeho záměrem bylo upozornit na zahraniční literaturu přeloženou do češtiny. Dnes akci zaštiťují Česká centra a zahraniční kulturní instituty a koná se též nejen mimo metropoli, ale i republiku.

V loňském roce čtenáři objevovali (někdy i dost punkovým způsobem) pražské Podolí. Tentokrát se vrátí do historického centra, což ale může znamenat podobné objevování jako v případě podolských vltavských ostrůvků a loděnic. Zůstalo ještě poblíž Nerudovy ulice něco z ducha *Malostranských povídek*, nebo už je „ukradená“ turistickým ruchem? To si můžete v září vyzkoušet na vlastní kůži. Na různých, většinou běžně nepřístupných místech ve vzdálenostech, které lze nejčastěji pohodlně ujit pěšky, čekají vždy dvacetiminutová čtení, jež se v půlhodinovém intervalu stále opakují. Jak již bylo řečeno, letos se bude číst i *Led* Jacka Dukaje. A když autor překoná svou vrozenou hrůzu z veřejných vystoupení, zavítá do Prahy osobně...

Lucie Zakopalová